

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2020-4/2

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2020

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Тахрир ҳайати:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Абдуллаев Баҳром Исмоилович, ф-м.ф.д.

Абдуллаев Рашидан Бабажонович, тиб.ф.д., проф.

Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.

Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.

Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.

Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.

Дўсчанов Бахтиёр, тиб.ф.д., проф.

Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.

Қодиров Шавкат Юлдашевич, қ/х.ф.н.

Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.

Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.

Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.

Рахимов Рахим Атажанович, т.ф.д., проф.

Рўзбоев Рашид Юсупович, тиб.ф.д., проф.

Рўзимбоев Сапарбой, ф.ф.д., проф.

Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.

Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.

Салаев Санъатбек Комилович, и.ф.д., проф.

Сотипов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.

Тожибаев Комилжон Шаробитдинович, б.ф.д., академик

Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.

Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.

Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.

Ўразбоев Файрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.

Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.

Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№4/2(60), Хоразм Маъмун академияси, 2020 й. – 108 б. – Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

© Хоразм Маъмун академияси ноширлик бўлими, 2020

МУНДАРИЖА

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Yovqochev Sh.Sh. Xalqaro moliya institutlari va O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy hamkorligi doirasidagi muammolar	5
Азаматова Г.Б. Мигрантлар пул ўтказмаларининг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига таъсири	11
Бекжанов Д.Й. Туризм соҳасини ривожлантиришнинг германия тажрибаси	16
Бурханов А.Х., Абдувоҳидов А.А., Мухаметов А.Б. Эркин иқтисодий зоналарнинг тадбиркорлик субъектлари экспортида ахборот- коммуникация технологияларидан фойдаланишдаги тизимли муаммолар таҳлили	23
Гуламов А.А. Модель оценки эффективности воспроизводства основного капитала железнодорожного транспорта	29

ТАРИХ ФАНЛАРИ

Egamberganova M.J. Abulg‘ozi Baxodirxonning “Shajarayi tarokima” asarida turkmanlar etnogenezi masalasi	36
Madalimov T.A. Qadimgi Hindistonda mantiq ilmining shakllanishi	37
Matyayubov T.S. Xorazmning ilk o‘rta asrlar davri davlatchiligi tarixining arxeologik va tarixshunoslik nuqtai-nazardan o‘rganilishi	39
Nurmamatov J.Q. Xorazm qishloq va shaharlari tarixidan (Milodiy III-IX asrlar)	42
Nurmamatov J.Q. Xorazmshoh-Anushteginiylar davri markazlashgan davlatning qaror topishida qo‘shinning o‘rni	44
Абдуллаев Ж.Р., Нуруллаева Ш.Қ. Хоразм воҳаси бронза даври аҳолиси турар жойлари тарихининг ҳорижий манбаларда акс этиши	46
Болтаев Б.Б. Таълим ва тарбия жараёнида музейлар фаолиятининг аҳамияти	48
Ёдгоров З.Ш. Баркамол авлодни тарбиялашда жисмоний тарбия ва спортнинг аҳамияти	50
Машарипова Г.К., Исроилов Б.Э., Диёрова Г.Ш. Илмдан бошқа нажот йўқ – “Жаҳолатга қарши маърифат” билан курашиш зарурати	54
Нуруллаева Н.К. Дни культуры и искусства- фактор обеспечения межнационального согласия	58
Тожибоев М.Т. Таълим-тарбия тизимининг ривожланиш босқичларида миллий ва умумбашарий кадриятлар тарихининг омиллари	59
Холлиев А.Г. Бож тарифлари ва XIX асрда Россиянинг ташқи савдо сиёсати	62

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Ahmedova N.Sh. Xorazm shevasidagi umumturkiy so‘zlar tahlili	68
Ermetova J., Karimova M. Ingliz va o‘zbek tillari sportg oid terminlarning leksikografik o‘rganilishi	71
Jumaniyazov A., Jumaniyazova D.A. Tillar qarindoshligi va umumiylik xususiyatlarini o‘rganishda sanskritning o‘rni	74
Kim S.T., Kabulova G.U., Kuryazova Kh. Using teaching aids in teaching foreign languages	78
Shavkieva D.Sh., Narimova G.A. Innovations in learning and teaching foreign languages	85
Алимова М. Х, Таджиева Н.К. Ўзбек ва инглиз тилларидаги флоронимларнинг	88

функционал тавсифи	
Гизатулина О.И. Обучения русскому языку через призму истории методики преподавания	91
Икромхонова Ф. Тарихий асарларнинг шаклланиши ва тараққиёти	93
Катаева Ш., Бабаджанов Х. Значения и синтаксические функции имен существительных в родительном падеже без предлога	97
Қурбонова М.А. Нутқий коннотациянинг морфологик усулда ифодаланиши	99
Сайидирахимова Н.С. Тилдаги ноаниқликлар ва уларнинг кўринишлари	102
Уразов Б.Т. Мекембой Омаров ижодида экологик мавзунинг ёритилиши	105

ИҚТИСОДИЁТ ФАҲЛАРИ

ЎУК:338.001.36.

**ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРНИНГ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ
ЭКСПОРТИДА АХБОРОТ- КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН
Фойдаланишдаги тизимли муаммолар таҳлили***А.Х. Бурханов, и.ф.н., доц., Гулистон давлат университети, Гулистон**А.А. Абдувоҳидов, катта ўқитувчи, Гулистон давлат университети, Гулистон**А.Б. Мухаметов, и.ф.н., доц., Гулистон давлат университети, Гулистон*

Аннотация. Эркин иқтисодий зоналарнинг тадбиркорлик субъектлари экспорти ҳажмини оширишда ахборот - коммуникация технологияларидан фойдаланишдаги самарадорликни ошириш соҳадаги тизимли муаммоларни ҳал қилишни талаб этмоқда. Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, экспорт ҳажмининг ўсишига таъсир кўрсатаётган омил сифатида ахборот - коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг паст кўрсаткичлари корхоналарнинг муваффақиятли фаолият кўрсатишининг жиддий тўсиқларидан бири ҳисобланади.

Калит сўзлар: “Ягона дарча” тамойили, экспорт, ахборот – коммуникация технологиялари, коррупция ва бюрократия, респондент, Ягона интерактив давлат хизматлари портали, эркин иқтисодий зоналар.

Аннотация. Увеличение экспорта для субъектов предпринимательства свободных экономических зон требуют решить проблемы в области повышение эффективности использование информационных и коммуникационных технологий. Результаты анализа показывают низкую эффективность показателей использования информационно-коммуникационных технологий, что является одной из наиболее серьезных факторов, влияющим на успешную деятельность предприятий по росту объема экспорта.

Ключевые слова: Тенденция «Единого окна», экспорт, информационные и коммуникационные технологии, коррупция и бюрократия, респондент, единый интерактивный портал государственных услуг, свободные экономические зоны.

Abstract. Increased exports for businesses of free economic zones require solving problems in the field of improving the use of information and communication technologies. The results of the analysis show the low efficiency of the indicators of the use of information and communication technologies, which is one of the most serious factors affecting the successful activity of enterprises in increasing export volumes.

Keywords: “Single Window” trend, export, information and communication technologies, corruption and bureaucracy, respondent, single interactive portal of public services, free economic zones.

Қириш. Мамлакатимизда иқтисодиётни либераллаштириш, бошқарувнинг бозор тамойиллари ва механизмларини жорий этиш, қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантириш, тадбиркорлик субъектлари экспортида ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиш йўлидаги ортиқча бюрократик тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Ўтган 27 йил ичида иқтисодиёт соҳасида 500 дан ортиқ Қонун ва қонуности ҳужжатлар қабул қилинган бўлса, уларнинг асосий қисми мамлакатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятининг қонунчилик асосларини мустаҳкамлаш ҳамда соҳани ривожлантиришга қаратилди.

2017 йил 1 апрелдан бошлаб рўйхатга олиш тартиб – тамойилларини 30 дақиқагача қисқартириш имконини берувчи тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказишнинг автоматлаштирилган тизими ишга туширилганлиги “Doing Business 2020” глобал рейтингдаги “Бизнесни рўйхатдан ўтказиш” кўрсаткичи бўйича Ўзбекистоннинг мавқеини 24-ўриндан 8 ўрингача кўтаришга хизмат қилди.

Мавзунинг долзарблиги. Бугунги кунда тадбиркорлик субъектлари экспортида ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиш эҳтиёжларини тўлиқ қаноатлантирадиган сифат жиҳатдан янги даражага ўтишга айрим тизимли муаммолар тўсқинлик қилмоқда. Хусусан:

- “Ягона дарча” тамойили бўйича давлат хизматлари кўрсатиш имкониятидан тадбиркорлик субъектлари фойдаланиши мумкин, лекин экспортни амалга оширишда ахборот – коммуникация технологияларидан фойдаланиш бўйича муаммолар мавжуд. Бунда тадбиркорлар ханузгача турли давлат органларида ҳужжатларни расмийлаштириш бўйича мураккаб тадбир–тамойиллардан ўтишга мажбур бўлмоқда;

- қатор давлат органларида ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлари базаларининг мавжуд эмаслиги, улар идоралараро интеграция қилинишининг паст даражада эканлиги жисмоний ва юридик шахслар томонидан барча давлат хизматлари мажмуасидан қулай ва ўз вақтида фойдаланишларини таъминламаяпти;

- кўпчилик давлат хизматларини кўрсатишнинг тартиб тамойиллари мураккаб ва фойдаланиш учун қийин бўлиб қолмоқда, нархини шакллантириш механизмлари шаффоф эмас алоҳида ҳолларда тор идоравий манфаатларида “монопол” хизматлари кўрсатишга талаблар белгиланмоқда;

- ахборот–коммуникация технологияларини жорий этилишининг паст даражада эканлиги, қоғоз ҳужжатлар айланмасининг сақланиб қолган андозалари асоссиз молиявий харажатларга, фуқаролар кўп вақт кутиб қолиши ва навбатлар юзага келишига ҳамда оқибатда, айрим ҳолларда коррупция ва бюрократия ҳолатларига олиб келмоқда;

- давлат хизматлари кўрсатишни, шу жумладан реал вақт режимида масофадан мониторинг қилиш ва жамоатчилик фикрини ўрганиш орқали назорат қилиш ва сифатини баҳолашнинг таъсирчан тизими мавжуд эмас.

Юқорида қайд этилган омиллар тадбиркорлик субъектларининг давлат хизматларидан кенг фойдаланишни таъминлаш, уларни кўрсатиш билан боғлиқ вақт ва молиявий харажатларни камайтириш, аҳолининг давлат органлари фаолиятдан қаноатланганлик даражасини ошириш имконини бермайди.

Масаланинг мазмуни. 2018 йилнинг II чорагидан бошлаб, иқтисодиёт реал сектори корхоналарининг жорий иқтисодий ҳолати ва истиқболдаги кутилмаларини ўрганиш юзасидан даврий (чораклик) сўров ўтказиш йўлга қўйилди.

1–расм. Экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар бўйича жавобларнинг тақсимланиши [3]

Ушбу билан реал сектор корхоналари кузатувининг 2018 йилнинг IV чорак якунлари бўйича экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар ўрганилганда, сўров натижалари ташқи бозорларда талабнинг пастлиги, ички транспорт харажатларининг юқорилиги ҳамда маҳсулотларни (иш, хизматларни) экспорт қилиш тартиб – тамойилларининг мураккаблиги билан боғлиқ ҳолатнинг нисбатан ёмонлашганлигини кўрсатмоқда.

Хусусан экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омил сифатида ташқи бозорларда маҳсулотга талабнинг пастлигини маълум қилган респондентларнинг улуши III чоракдаги 17 фоиздан IV чоракда 24 фоизгача ҳамда экспорт қилиш тартиб – тамойилларининг мураккаблигини маълум қилган респондентлар улуши 14 фоиздан 16 фоизгача ошган (6–расм). Шу билан бирга, экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омил сифатида транспорт харажатларининг юқорилигини ҳамда ташқи бозор конъюнктураси бўйича маълумотларнинг етарли эмаслигини кўрсатган респондентлар сони III чоракка нисбатан камайган.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Харажатлар Стратегияси ва Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясини амалга ошириш, шунингдек аҳолига давлат хизматлари кўрсатиш миллий тизимининг сифат жиҳатидан янги даражага ўтишини таъминлаш мақсадида қуйидагилар давлат хизматлари кўрсатиш миллий тизимини тубдан ислох қилишнинг энг муҳим йўналишлари ҳисобланади:

- давлат хизматлари кўрсатиш соҳасида уларнинг сифати, тезкорлиги, шаффофлиги ва фойдаланиш имкониятини тубдан ошириш орқали “Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак” деган улуғвор ғояни сўзсиз амалга ошириш;

- тадбиркорлик субъектларига “ягона дарча” тамойили бўйича давлат хизматларини кўрсатиш ягона марказларини ҳам юридик, ҳам жисмоний шахсларга “ягона дарча” тамойили бўйича хизматларни тақдим қилувчи Давлат хизматлари марказларига ўзгартириш;

- давлат хизматларининг ҳар бир тури бўйича “Фуқаролар эмас, ҳужжатлар ҳаракатланади” тамойилига кўра давлат хизматлари кўрсатиш механизмини, энг аввало, ортиқча тартиб- тамойилларни бартараф этиш, ваколатли давлат органлари ва бошқа ташкилотлар зарур ҳужжатлар ва ахборотларини бошқа тузилмалардан мустақил равишда олиши ҳисобига соддалаштиришни назарда тутувчи маъмурий регламентларни тасдиқлаш;

- давлат хизматлари кўрсатиш соҳасига инновацион ечимлар ва ахборот-коммуникация технологиларини жадал жорий этиш, давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг маълумотлар базаларини идоралараро электрон ҳамкорлик ягона тизимга интеграция қилиш, Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали давлат хизматлари кўрсатиш амалиётини кенгайтириш;

- давлат хизматларини, шу жумладан олис жойларга чиқиш орқали (“мобил давлат хизматлари”) кўрсатишнинг мақбул, қулай ва шаффоф услубларидан, мазкур соҳада бюрократия ва коррупция юзага келишини бартараф этишга қаратилган навбатни бошқаришнинг автоматлаштирилган тизими ва ишларнинг узайтирилган графигидан фойдаланиш;

- давлат хизматлари кўрсатиш сифати ва тезкорлигини мониторинг қилиш ва баҳолашнинг илғор механизмларини жорий этиш, аҳоли билан қайта алоқанинг самарали тизимини, шу жумладан тезкор алоқаларни, расмий сайтлар, ижтимоий тармоқлар ва мобиль иловалардан онлайн сўровларни ташкил қилиш;

1-жадвал

Тадбиркорлик субъектлари экспортда АКТдан фойдаланишни ривожлантириш ва лойиҳаларни амалга ошириш жараёнига хос бўлган асосий муаммолар [3]

Соҳа	Муаммолар	Оқибатлари
Институционал жиҳатлар	Режалаштиришнинг самарасизлиги Мақсадларнинг ноаниқлиги	Тизимларни номуқобил лойиҳалаштириш Тизимларнинг иқтисодий самарасизлиги
Инсон ресурслари	Малакали мутассислар етишмаслиги Профессional ўқитишнинг йўқлиги	Тизимни қўллаб қувватлашнинг самарасизлиги Замонавий технологиялар яратиш манбалардан узилиб қолганлик
Молиялаштириш	Лойиҳалар қийматини етарлича баҳоламаслик Харажатларни қоплаш манбаларининг мавжуд эмаслиги	Лойиҳаларнинг тугалланмаганлиги Тизимларга қўшимча ишлар қийматининг юқорилиги
Ички муҳит	АКТнинг ривожланган миллий ишлаб чиқариш базаси мавжуд эмаслиги АКТни қўллаб қувватлашни таъминлайдиган сервис компаниялари йўқлиги	Тизимнинг малакали техник қўллаб қувватланмаслиги Жорий этишдаги қийинч-ликлар
Технологиялар	Асбоб-ускуналар ва дастурий таъминлаш турларининг чекланганлиги Зарурий дастурий таъминлашнинг йўқлиги	Хар хил тизимларнинг номувофиклиги Буюртмали тизимларга ҳаддан ортиқ таяниш

- давлат хизматлари кўрсатиш соҳасида малакали кадрларни тизимли тайёрлашни, уларнинг малакасини, шу жумладан хорижий мамлакатларнинг етакчи ихтисослашган муассасаларида стажировка ўташ орқали тизимли равишда оширишни ташкил этиш лозим.

Юқоридаги жадвалда ўтиш иқтисодиётли мамлакатларда тадбиркорлик субъектлари экспортда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишни ривожлантириш лойиҳаларини амалга ошириш жараёнига хос бўлган асосий муаммолар кўрсатилган (1-жадвал).

Компьютер технологияларидан фойдаланишнинг имконияти мавжуд эмаслиги ҳамда улардан фойдаланишнинг асосий билимлар ва кўникмаларининг йўқлиги АКТ тизими муваффақиятли фаолият кўрсатишининг жиддий тўсиқларидан бири ҳисобланади. Чунки тадбиркорларда қулай ва сифатли давлат хизматларидан фойдаланиш имконияти мавжуд эмас экан, уларни ташкил этишга сарфланган саъйи-ҳаракатлар ва маблағларнинг самараси бўлмади. Интернетга кириш қийматини пасайтириш ва ахборот технологияларига ўқитишни ташкил этиш йўли билан бунга қарши курашиш зарур. Интернетдан жамоа бўлиб фойдаланиш пунктлари

(Интернет-киоскалар) ташкил этиш йўли билан ушбу муаммони қисман ҳал этиш мумкин. Ушбу амалиёт Эстония, Сингапур сингари мамлакатларда муваффақиятли қўлланилмоқда. Жамоа бўлиб фойдаланиш шаҳобчалари кутубхоналарда ёки почта бўлимларида жихозланиши мумкин. Бевосита ижрочиларнинг, яъни давлат хизматчиларининг ислоҳ қилишнинг мазмуни ва йўналишларини тушуниши муваффақиятнинг муҳим шартлари ҳисобланади. Давлат органлари билан тадбиркорлик субъектлари ўртасида АКТнинг имкониятларини ва ҳоқимият тузилмалари, аҳоли ва бизнес ўртасида муносабатларининг янгича турини йўлга қўйиш учун уларни қўллашнинг муҳимлигини англаб етишлари зарур.

Амалиёт кўрсатмоқдаки, тадбиркорлик субъектлари экспортида АКТдан фойдаланишда куйидаги муаммолар ҳам долзарблигича қолмоқда:

- тадбиркорлар субъектлари билан ташкилотлар ўртасидаги ҳужжатлар алмашинуви аксарият ҳолларда қоғоз кўринишида бўлиб, кўпгина қарор қилиш жараёнларини секинлаштирмоқда. Бундан ташқари ушбу жараёнларда фойдаланилувчи қоғозларга қилинадиган харажатлар кундан кунга ортиб бормоқда. Шунинг учун ҳам ушбу жараёнларда АКТ функционал имкониятларидан кенг фойдаланиш лозим;

- жаҳон бозорлари талабларидан келиб чиққан ҳолда тадбиркорлик субъектлари экспортини амалга ошириш учун суғурта хизматларини АКТлар ёрдамида расмийлаштиришнинг электрон тизимини амалга ошириш;

- экспортни амалга ошириш жараёнида бахтсиз йўл ҳодисаси рўй берган ҳолда масофадан туриб, ушбу ҳолатга баҳо бериш АКТнинг функционал имкониятларидан кенг фойдаланиш;

- Республикамиздан туриб хориждаги мижозларнинг буюртмаларини электрон шаклда қабул қилиш;

- Экспорт ҳужжатларини расмийлаштиришда кўп вақт билан биргаликда жуда кўп хатоликлар ва коррупцияга дуч келинмоқда;

- Тадбиркорлик субъектларининг ҳудудлараро ҳужжатлар алмашилиши қисқа вақт мобайнида камайтириш;

- Тадбиркорлик субъектларида АКТдан қисман фойдаланилади, асосан ҳисоб-китоб операциялари ва бухгалтерия ҳисоботларини юритишни автоматлаштириш учун;

- Тадбиркорлик субъектлари экспорт фаолиятидаги мақсадларнинг ҳамма вақт ҳам аниқ эмаслиги;

- Экспорт самарадорлигининг пастлиги, реал ҳолат ва риск омилларини инобатга олмай туриб асоссиз қарорлар қабул қилиниши.

Тадбиркорлик субъектлари муаммоларини муваффақиятли ҳал қилиш, ишлар сифатини ошириш ва ушбу соҳани ривожлантиришнинг асосий омилларидан бўлиб, АКТ асосида самарали тизимни жорий қилиш ҳисобланади.

2-расм. Бизнесни ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатадиган тартибга солиш омиллари (Респондентлар умумий сонининг %и) [3]

Сўровда қатнашган тадбиркорлар тадбиркорликнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатадиган куйидаги омилларни кўрсатдилар:

- Тартибга солиш нуктаи назаридан, солиқ тизимини тартибга солиш ва банк тизимини тартибга солиш масалалари, шунингдек, маҳаллий ҳокимият органлари томонидан мавжуд муаммоларга эътибор қаратмаслик ҳолатлари салбий равишда таъкидланади;

- Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг асосий тўсиқлари – кадрлар масаласи, инвесторлар учун маълумот йўқлиги, шунингдек, маҳаллий ҳокимиятларнинг паст даражадаги қизиқиши.

Тадбиркорликни ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатадиган тартибга солиш омиллари бўйича ҳам бир неча омилларнинг таъсирини кўриш мумкин (1-расм).

Иқтисодиёт ва жамиятнинг ҳолатини акс эттирувчи халқаро рейтинглар Ўзбекистондаги ишбилармонлик муҳитининг заиф ривожланишини кўрсатади (2-жадвал).

Ўзбекистон бир қатор муҳим рейтингларда, масалан, Global Entrepreneurship Monitor рейтингда йўқ. Асосий муаммолардан яна бири иқтисодиёт ва жамиятнинг ҳолатини акс эттирувчи халқаро рейтингда Ўзбекистоннинг анча паст ўринларда эканлигидир.

Экспорт жараёнлари ва божхона тўсиқларини давлат томонидан тартибга солиш КБ ва ХТ экспортини ривожлантириш унун сезиларли қийинчиликлар туғдиради, экспорт қиймати юқори бўлиб туриб товарларни расмийлаштириш узоқ вақт олади (2-жадвал).

Бугунги кунда республикада тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш инфратузилмасининг етишмовчилиги ҳам мавжуддир (3-жадвал).

- Кўпгина ривожланиш институтларига қарамай, КБ ва ХТни қўллаб қувватлашнинг асосий элементлари мавжуд эмас.

- Ўзбекистонда минтақавий маслаҳат инфратузилмаси йўқ, хусусан, ТҚҚМ (тадбиркорларни қўллаб- қувватлаш марказлари), ЭҚҚМ (экспортни қўллаб қувватлаш марказлари), минтақавий молиявий инфратузилма (минтақавий кафолат жамғармалари) ва бошқа турдаги қўллаб – қувватлаш инфратузилмаси (технопарклар, бизнес инкубаторлар).

- КБ ва ХТ учун ягона қўллаб қувватлаш органи йўқ.

2-жадвал

Экспорт жараёнлари бўйича мамлакатларнинг даражалари

Мамлакатлар	Экспортда улуши, %*	Экспорт қиймати (АҚШ доллари 1 йил TEUга)**	Экспорт жараёнлари давомийлиги, кун**
Япония	53%	829	11
Хитой	42%	823	21
Буюк Британия	34%	1005	8
АҚШ	%	1224	6
Канада	33%	1680	8
Ўзбекистон	27%	5090	54
Малазия	19%	525	11
Жанубий Корея	19%	670	8
Австралия	5%	1200	9

Изоҳ: *Очик манбалардан олинган сўнгги фойдаланиш имкони бор даври (2015-2017 йиллар) маълумотлари

**охирги фойдаланиш имкони бор давр учун маълумот – 2014 й.

3-жадвал

Қўллаб қувватлаш инфратузилмасининг етишмовчилиги

Ривожланиш институти	Таъриф
Кичик ва ўрта бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг экспортини қўллаб қувватлаш жамғармаси	Кичик ва хусусий бизнеснинг экспорт салоҳиятини кенгайтириш мақсадида институт ташкил этилди Чет эл бозорларида замонавий, рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни кенгайтиришда зарурий юридик, молиявий ва ташкилий ёрдам билан КЎБни таъминлаш
Вазирлар Маҳкамаси қошидаги Давлат томонидан бизнесни ривожлантиришни қўллаб қувватлаш жамғармаси	Асосий фаолият йўналиши – тадбиркорларнинг молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришдир (кафолат бўйича ёрдам) Махсус давлат, тармоқ ва минтақавий дастурлар, лойиҳалар ва тадбирларни амалга оширишда иштирок этиш
Савдо- саноат палатаси (ССТ)	Бизнес муҳитини яхшилаш ва тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт- шароитларни яратиш мақсадида ишлаётган нодавлат ноижорат ташкилоти консалтинг хизматларини кўрсатади Минтақавий бўлимлари мавжуд

Ўзбекистонда КБ ва ХТни қўллаб қувватлаш бўйича стратегияни ишлаб чиқадиган ягона консолидация қилувчи, шунингдек уни амалга оширишнинг кейинги мониторингини амалга оширувчи орган йўқ. Бунинг учун бутун дунёда тадбиркорлик субъектларини қўллаб қувватлаш марказлари мавжуд бўлиб, улар томондан тадбиркорлик субъектларига ҳар томонлама қўмақ беришга мўлжаллаган (4-жадвал).

Тадбиркорлик субъектлари экспортини амалга оширишда АКТнинг имкониятларини ва ҳокимият тузилмалари, тадбиркор ва истеъмолчи ўртасида муносабатларнинг янги типини йўлга қўйиш учун уларни қўллашнинг муҳимлигини англаб етишлари зарур.

Омбор комплекслари хизматларидан норозилигининг асосий сабаблари омбор ишини автоматлаштиришнинг йўқлиги (41%) бўлиб, бу юклаш ва тушириш ишларининг тезлигини, маҳсулотнинг намунасини, маҳсулотнинг белгиланган муддатда етказиб беришга катта таъсир кўрсатади (2-расм).

4-жадвал

Тадбиркорлик субъектларини қўллаб қувватлаш марказлари

Мамлакатлар	Ишлаб чиқиш КҮК стратегияси	Қўллаб- қувватлаш чораларини амалга ошириш	Мониторинг
Сингапур	SPRING Singapore	Бир неча ташкилотлар	SPRING Singapore, Сингапур савдо ва саноат вазирлиги
Малайзия	SME Corporation		SME Corporation
Япония	SME Agency		SME Agency
АҚШ	SBA		SBA
Вьетнам	SME Development council		SME Development council
Таиланд	OSMEP		OSMEP
Ҳиндистон	Ministry of SME		Ministry of SME
Жанубий Африка	Small Enterprise Development Agency		Small Enterprise Development Agency
Жанубий Корея	SMB Administration		SMB Administration
Россия	Россия Федерацияси Иқтисодий ривожланиш вазирлиги		Россия Федерацияси Иқтисодий ривожланиш вазирлиги
Ўзбекистон	Мавжуд эмас		Бир неча ташкилотлар

3- расм. Ўзбекистон Республикаси тадбиркорлари билан транспорт ва омбор- логистика ҳолати бўйича ўтказилган сўров натижалари [4]

Иккинчи сабаб – маҳсулотни қабул қилиш, сақлаш, жўнатиш бўйича номукамал омбор технологияси (28%) бўлиб, бу узоқ муддатли тушириш, транспортнинг узилиши, товарларнинг узоқ муддатли жойлаштириш ва бошқалар каби оқибатларга олиб келади.

Респондентлар, шунингдек, иш оқимини янгилаш (10%), хизматлар учун мослашувчан тарифларни қўллашни (7%) кўришни истайдилар.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, тадбиркорлик субъектлари олдидаги тизимли муаммоларнинг бартараф этилиши натижасида экспорт борасида ўсишга эришиш мумкин. Бунинг учун мамлакатимизда тадбиркорлик субъектларини ҳар томонлама қўллаб қувватлаш улар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотларни хориж мамлакатларига экспорт қилишда юзага келган муаммоларни замонавий ахборот – коммуникация технологияларидан фойдаланиш орқали бартараф этиш лозим. Бу эса ўз навбатида худудларда етиштирилган маҳсулотларни ўз вақтида экспорт қилишда қўл келиши шубҳасиздир.

Хулосалар. Амалга оширилган тадқиқотларимиз мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган эркин иқтисодий зоналар фаолиятини такомиллаштириш борасида бир қатор хулосалар яшаш имконини беради.

Биринчидан, қулай иқтисодий муҳит яратиш ва эркин иқтисодий зоналарнинг самарали фаолият юритиши учун уларни ишлаб чиқаришнинг айрим турларига ихтисослашувини таъминлаш муҳимдир. Фаолиятни эркинлаштириш даражаси ва солиқларнинг самарадорлиги муваффақиятли ва муваффақиятсиз эркин иқтисодий зоналарнинг юзага чиқишига олиб келади. Махсус иқтисодий зоналарда бизнес харажатларини камайтириш учун менежмент, молия ва корпоратив бошқарув тизимини халқаро стандартларга олиб чиқиш муҳим саналади.

Иккинчидан, эркин иқтисодий зоналарни бошқаришнинг мустақил тузилмаси мавжуд бўлгандагина, махсус ҳудудларни ривожлантириш ва бошқариш самарадорлигини ошириш мумкин бўлади.

Учинчидан, марказий давлат бошқаруви идоралари мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаб берар экан, у эркин иқтисодий зоналарни ривожлантирувчи драйверга айланиши керак.

Тўртинчидан, дунёнинг кўпчилики мамлакатларида эркин иқтисодий зоналар иқтисодий сиёсатнинг механизм ва воситаларини синаб кўриш майдончасига айлантирилган. Унга кўра, синалаётган механизм ва воситалар ижобий натижа берса, кейинчалик мамлакатнинг бошқа ҳудудларига жорий қилинади. Шу билан бир қаторда эркин иқтисодий зоналар хорижий инвесторларнинг Ўзбекистон бозорларига кириб келишларини ва у орқали бошқа мамлакатлар бозорига чиқишларини енгиллаштиради. Бунинг натижасида технологиялар трансфери жадаллашади, мамлакатнинг экспорт имкониятлари кенгаяди, миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлиги ортади, аҳоли турмуш фаровонлиги яхшиланади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги “Халқаро рейтинг ва индексларда Ўзбекистон Республикасининг ўрнини яхшилашга оид чора-тадбирларни тизимлаштириш” тўғрисидаги ПФ-5687-сон Фармони.
3. Стратегическое планирование-важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов/под общей редакцией Т. Ахмедова/Ташкент: IFMR,2019.-592 с.
4. Ўзбекистон Республикаси тадбиркорларнинг транспорт ва омбор логистика ҳолати ва истикболлари бўйича сўров натижалари. Бизнес логистика ассоциацияси маълумоти. <http://www/adbl.uz/>.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

**ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ
АХБОРОТНОМАСИ**

**№4/2(60)
2020 й., апрель**

Ўзбекча матн муҳаррири:
Русча матн муҳаррири:
Инглизча матн муҳаррири:
Мусахҳих:
Техник муҳаррир:

Рўзметов Дилшод
Ҳасанов Шодлик
Мадаминов Руслан, Ламерс Жон
Ўрозбоев Абдулла
Артикбаева Гулистан

“Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси” Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
Хоразм вилоят бошқармасида рўйхатдан ўтган. Гувоҳнома № 13-023

Теришга берилди: 09.03.2020
Босишга рухсат этилди: 20.03.2020.
Қоғоз бичими: 60x84 1/8. Адади 35.
Ҳажми 9,2 б.т. Буюртма: № 10-Т

Хоразм Маъмун академияси ноширлик бўлими
220900, Хива, Марказ-1
Тел/факс: (0 362) 377-51-85
E-mail: mamun-axborotnoma@academy.uz
xma_axborotnomasi@mail.ru
(+998) 97-458-28-18